

การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรม ของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

Network Strengthening of Religious and Cultural Tourism in the South East Region and ASEAN Community

ชายชาญ วงศ์ภักดี,
บรรจง โสดาดี, ธนู ศรีทอง,
พระครูโสภณธรรมาภิรมณ์, ชูชัย ประดับสุข, สาทพร ภาคพร
Chaichan Wongpakdee,
Banchong Sodadee, Thanoo Srithong
Phrakhrusophonthammaphimon, Chuchai Pradubsook, Sathaphorn Phakphrom
Mahachulalongkomrajavidyalaya University Surin Campus, Thailand

พิสุทธิพงษ์ เอ็นดู

Pisutpong Endoo

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

Rajamangala University of Technology Isan, Surin Campus

Corresponding Author, Email: promise_guy@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน 2) เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า มี 3 ระดับ คือ (1) ระดับอาเซียนได้แก่ รัฐบาล (2) ระดับพื้นที่ ได้แก่ ภูมิภาค และ (3) ระดับชุมชน ได้แก่ จังหวัด 2) แนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า (1) รัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ (2) จังหวัดควรเป็นแกนกลางสร้างเครือข่าย (3)

รัฐควรสนับสนุนชมรมการท่องเที่ยวอีสานใต้ให้พัฒนาบุคลากรทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ (4) จังหวัดควรส่งเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวให้แก่พระสงฆ์และผู้นำชุมชน (5) รัฐควรส่งเสริมแนวทางการบริหารจัดการ 3) ผลการวิเคราะห์สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับเชิงโครงสร้างหน้าที่ มีสภาพอยู่ในระดับนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ ระดับเชิงพื้นที่ มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในภาคประชาชนมากกว่าภาครัฐและเอกชน ส่งผลต่อระดับเชิงกิจกรรม ในด้านการรวมตัวกัน การเรียนรู้ประสบการณ์ คุณภาพการบริการ การพัฒนาบุคลากร การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรสร้างความตื่นรู้และนำแนวทางเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแม่บทให้แก่ชุมชน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างเครือข่าย, การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม, อีสานใต้, ประชาคมอาเซียน

Abstract

This research aimed to study 3 objectives i.e. (1) the condition of the network, (2) the guidelines to strengthen the network, and (3) the analysis of the network strengthening of the religious and cultural tourism of the South East region and ASEAN Community. It was a qualitative research.

The results were found as follows: 1) The condition of the religious and cultural tourism network of the South East region and ASEAN community had 3 levels; namely, (1) ASEAN level linked to the governmental sector, (2) Regional level linked to the regional sector, and (3) Community level linked to the provincial sector. 2) The guidelines to strengthen the network of religious and cultural tourism of the South East and the ASEAN community were found that (1) the governmental sectors should push plans or policies into action; (2) the provincial sector should coordinate the network building; (3) the governmental sectors should support the tourism clubs of the South Northeastern community to develop personnel both in quantity and quality; (4) the provincial sector should contribute tourism knowledge for monks and community leaders; (5) the governmental sectors should give management support. 3) The

analytical results of the network were found that the functional structure level was at the level of policy and strategic plans; the regional level was linked to the community sectors more than the governmental and private sectors of which affected to the activity level in terms of integration, experience learning, service quality, personnel development, management, and sharing tourism resources. Therefore, the related agencies should bring out the awareness and provide a successful religious and cultural tourism network model to the communities.

Keywords: Network Strengthening, Religious and Cultural Tourism, the South East Region, ASEAN Community

บทนำ

อีสานใต้ ในอดีตเป็นจุดเชื่อมโยงอารยธรรมขอมที่รุ่งเรืองเมื่อ 900 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันเป็นรอยต่อระหว่างประเทศไทย กัมพูชา และลาว โดยมีเทือกเขาวนัมภูอง แทรกด้านทิศตะวันออกเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างสามประเทศ ในประเทศไทยได้แก่อำณาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง-มูล-ชี แอ่งโคราช แถบทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่อยู่ในอาณาเขตของจังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี การศึกษาความเป็นมาของอำณาบริเวณดังกล่าวในเบื้องต้นได้พบว่ามียุทธการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณเกิดขึ้นหลายแห่ง ดังข้อมูลว่า “ในระยะเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีบ้านเมืองเกิดขึ้นแล้วมากมาย รวมกันเป็นกลุ่มเมืองหรือแคว้นที่ปกครองโดยกษัตริย์แล้ว...บ้านเมืองในภาคอีสานสมัยนี้ รวมเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นเจนละอันมีเมืองอีสานปุระเป็นเมืองหลวง...” (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2533 : 120) ในเขตพื้นที่อีสานใต้พบหลักฐานอารยธรรมโบราณ 2 อารยธรรมมาบรรจบกัน ได้แก่ อารยธรรมทวารวดีกับอารยธรรมเขมร หลักฐานที่สะท้อนอารยธรรมทวารวดี เช่น เมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา บ้านเมืองเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัด บุรีรัมย์ ส่วนอารยธรรมเขมร เช่น ปราสาทบ้านเบ็ง ปราสาทบ้านจารย์ ปราสาทหมื่นชัย ปราสาทภูมิลโปน เป็นต้น ดังข้อมูลว่า “ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 อันเป็นช่วงต้นๆ ของการสถาปนาอาณาจักรเจนละ ได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบ จังหวัดสุรินทร์เริ่มมีการรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อจากเจนละแล้ว..พบพระหริหระหินทราย... จารึกวัดชุมพล..” (กรมศิลปากร, 2550 : 41) ในสมัยหลังต่อมาปรากฏอารยธรรมเขมรโบราณ

รุ่งเรืองและมีอิทธิพลเหนือกลุ่มชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังปรากฏปราสาทหินในแต่ละยุคมากมาย เช่น ปราสาทวัดพู ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทตาเมือน ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทสามยอดลพบุรี ปราสาทวัดพระพายหลวงสุโขทัย ปราสาทเมืองสิงห์กาญจนบุรี จากที่กล่าวมา ทำให้เข้าใจได้ว่าพื้นที่อีสานใต้เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมโบราณที่สำคัญ และยังมีศิลปกรรมตกหล่นมาถึงปัจจุบันให้ได้ศึกษาเรียนรู้กัน อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม ที่มีเครือข่ายโยงใยถึงกันในระดับอาเซียน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า “สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศเช่นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความสมดุลในมิติทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน” (กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และ ศรีนยา แสงลี้มสุวรรณ, 2555 : 136-146) จากการศึกษาประเด็นกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นที่ต้องการมากขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทิศทางที่ยั่งยืนจึงต้องบูรณาการกลยุทธ์ จากศาสตร์หลากหลายแขนง เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ และการตลาด (นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์ชัย, 2554 : 31-32) กรรณิกา คำดี ได้ศึกษาวัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว ได้ข้อสรุปว่า “ในมุมมองและความคาดหวังของพระภิกษุ ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาปฏิบัติธรรมตามครูบาอาจารย์เป็นหลักพักผ่อนหย่อนใจเป็นเรื่องรอง และชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของวัดปฏิบัติตามข้อวัตร ประเพณี ส่วนมุมมองของนักท่องเที่ยวมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยต่อการท่องเที่ยวภายในวัด” (กรรณิกา คำดี, 2554 : 178-179) จากการศึกษาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของภาคใต้ : การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ ของสายชล ปัญญชิต พบว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในภาคใต้ “มีรูปแบบเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐด้านการท่องเที่ยว เครือข่ายชุมชนและวัด มีเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญ คือ เส้นทางพุทธธรรมเชิงบูรณาการ เชิงธรรมะ และวิถีชีวิตคู่วิถีธรรม และมีส่วนส่งเสริมกระบวนการทำงาน การเรียนรู้ตลอดจนการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนและวัด ด้านการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม” (สายชล ปัญญชิต, 2558 : 257) จากข้อมูลการวิจัยที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่ามีการศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ

เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ มีแหล่งโบราณสถานที่เป็นเทวสถานและพุทธสถาน ในเขตจังหวัดสุรินทร์ มีโบราณสถานกลุ่มปราสาทขอม 38 แห่ง กระจายทั่วไปในเขตพื้นที่ 16 อำเภอ ได้แก่ “อำเภอท่าตูม เมืองสุรินทร์ สังขะ ปราสาท กาบเชิง พนมดงรัก ศีขรภูมิ ลำดวน รัตนบุรี บัวเชด สำโรงทาบ จอมพระ สนม ศรีณรงค์ เขวาสินรินทร์ และโนนนารายณ์” ปราสาทขอมเหล่านี้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งด้านศิลปะ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม คติความเชื่อพื้นฐานจากศาสนาฮินดูพุทธมหายานและเถรวาท ซึ่งปราสาทขอมเหล่านี้ มีความเชื่อมโยงกับเทวสถานและพุทธสถานที่ยังปรากฏอยู่ทั่วไปในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ กัมพูชา ไทย ลาว และเวียดนาม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ในประเด็นสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน และศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ซึ่งคำตอบที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว เกิดคุณค่าทางวิชาการ คือ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ผลกระทบของการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้และประชาคมอาเซียน จะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาวิจัยจากเอกสาร และการศึกษากาวิจัยเชิงคุณภาพ

2) กิจกรรม คณะผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ใน 5 จังหวัด ในภาคอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน และปัญหาผลกระทบ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน และลงสำรวจข้อมูลภาคสนามในประเทศ สปป.ลาวตอนใต้ อาณาบริเวณ แขวงจำปาสัก แขวงสาละวัน แขวงอัตปือ และสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในราชอาณาจักรกัมพูชา ตอนเหนือ อาณาบริเวณ จังหวัดเสียมเรียบ บันเตียเมียนเจย และอุดรมีชัย

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่ม จำนวน 26 รูป/คน ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	จำนวน	รายชื่อ
1. กลุ่มนักวิชาการ	3	ผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย นายศึกษา สุวรรณธาดา นายเพทาย สดทรงศรี
2. กลุ่มพระสงฆ์	8	พระครูสิทธิธรรมมานุสิฐ พระครูธรรมจักรเสมารักษ์ พระสมุห์หาญ ปญญาธโร พระมนตรี นราธิโป พระสมุห์บุญเชิด รตนเมธี พระครูเกษมบุญญาภิราม พระครูสุนทรสุตกิจ พระสำราญ ปญญาชิโร
3. กลุ่มผู้นำชุมชน	6	นายประสิทธิ์ ลอยประโคน นางวิฑูภาดวง เป็นสูงเนิน นายบุญรวม รุ่งเรือง นายสุพจน์ โสฬส นางสาวนภาพร ผ่านไชย นางอุดมรัตน์ ประชุมรักษ์
4. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องแหล่งท่องเที่ยว	9	นายเทียม ละอองกลาง นางสาวอิชาโนะ อิชิมารุ นายธรรมากร ชมโคกกรวด นายสมยศ พันธมา นางสาวทัศนียา ทาจันท์ นางสาวประกายเพชร บริบูรณ์ นายอำนาจ สาลี นางสาวสุพรรณษา สวัสดิ์วรรณ นางสาวสุวรรณภา สวัสดิ์วรรณ

4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (1) บัตรบันทึกสำหรับคัดย่อ สรุปเอกสาร

รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) แบบบันทึกการสังเกต ใช้บันทึกการสังเกตสภาพการเสริมสร้างเครือข่าย (3) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ โดยใช้บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว พระสงฆ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (4) การสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม โดยลงพื้นที่ภาคสนาม ณ วัดป่าอ้าเจียง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำตม จังหวัดสุรินทร์

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลวิจัยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ (1) ข้อมูลที่เป็นเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม รวมถึงข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น (2) ข้อมูลภาคสนาม ได้จากการสังเกตสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชาเหนือ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 26 รูป/คน จำแนกเป็นกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องแหล่งท่องเที่ยว

6) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และข้อมูลจากภาคสนาม แล้วคณะผู้วิจัยดำเนินการ (1) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (2) วิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพการเสริมสร้างเครือข่าย และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

7) สรุปและนำเสนอผลการศึกษา เขียนรายงานสรุปผลการวิจัย โดยนำประเด็นที่สำคัญมาวิเคราะห์ คือ สภาพและแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน แล้วนำผลการศึกษาวិจัยเผยแพร่ให้หน่วยงานรัฐ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับได้รับทราบ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากเอกสารและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้การจดบันทึก สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1) สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า มีเครือข่าย 3 ระดับ ได้แก่ ระดับอาเซียน ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน ในแต่ละระดับมีสภาพเครือข่ายที่ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ (1) ด้านบุคคล มีการ

ดำเนินงานอย่างระบบ มีการประสานนโยบายผ่านหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนที่เกี่ยวข้องได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวนอาเซียน พ.ศ. 2559-2568 (2) ด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย มีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนงานมียุทธศาสตร์ทุกระดับแต่ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถประสานงานด้านความร่วมมือเพื่อนำกิจกรรมหรือนโยบายต่าง ๆ ที่มีลู่สู่ภาคการปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน (3) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ มีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ (4) ด้านกระบวนการทำงาน มีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียนในส่วนของไทยมีกระบวนการทำงานโดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ มีการดำเนินงานด้านกระบวนการผลิตต้นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวผ่านองค์กรของหน่วยงานรัฐเป็นหลักและให้เอกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย มีการวางแผนสร้างเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการกีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา ลาว (5) ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนมีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียนโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนที่เกี่ยวข้องได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวนอาเซียน พ.ศ. 2559-2568 มีทิศทางยุทธศาสตร์คือ การยกระดับการแข่งขันของอาเซียนให้เป็นจุดหมายปลายทางเดียวกันด้านการท่องเที่ยว โดยประกอบด้วย การเน้นการเชิงกลยุทธ์มีทิศทางยุทธศาสตร์ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียนที่ยั่งยืนและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

2) แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า มีแนวทางเสริมสร้างในแต่ละด้าน ดังนี้ (1) ด้านบุคคล ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายในการพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ลงสู่ภาคปฏิบัติการทั้งในระดับเชิงโครงสร้างหน้าที่ ระดับเชิงพื้นที่ และ ระดับเชิงกิจกรรม (2) ด้านการประสานงาน ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติเพื่อเกิดการพัฒนาประสานงานกันด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้นผ่านการและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมของการประสานงานระหว่างเครือข่ายที่ชัดเจน (3) ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ภาครัฐควรผลักดันให้เกิดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมีแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคม

อาเซียน หากยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2559-2568 นำสู่การปฏิบัติได้จริงทุกมิติที่เกี่ยวข้องเชื่อว่าอนาคตจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ตามมาอย่างมากมายที่จะช่วยสนับสนุนเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยรวมได้เป็นรูปธรรม (4) ด้านกระบวนการทำงาน พบว่า มีแนวทางที่วางเป็นยุทธศาสตร์ไว้อย่างชัดเจนคือแนวทางของยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2559-2568 เมื่อนำแผนแนวทางเป้าหมายและรูปแบบการดำเนินการลงสู่การปฏิบัติตามกระบวนการที่ถูกยกวางขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมีความเชื่อมั่นว่าแนวทางทั้งหลายที่จะมีผ่านกระบวนการที่ทำงานได้ผ่านการประสานงานมีกระบวนการตรวจสอบบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี (5) ด้านวิสัยทัศน์ผู้นำ ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559-2568 (ASEAN Tourism Strategic Plan) และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนแนวทางที่จะส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานได้กับประชาคมอาเซียนสามารถรับนโยบายจากแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นช่องทางที่จะสร้างกลไกการท่องเที่ยวในระดับอาเซียนได้อย่างดียิ่ง ผู้นำในแต่ละระดับ เช่น การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดรับนโยบายจากภาครัฐและสร้างยุทธศาสตร์ เป้าหมายวางนโยบาย กำหนดทิศทางเพื่อนำสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการเกิดขึ้นของเครือข่ายการท่องเที่ยวภายในจังหวัดต่อไป

3) การวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานได้กับประชาคมอาเซียน พบว่า ด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ทั้งสามด้านนี้อยู่ในช่วงการเริ่มต้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ ส่วนด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ตลอดถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ยังมีความตื่นตัวน้อย โดยภาพรวม สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวยังขาดความมั่นคงเข้มแข็ง ส่วนแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ควรจัดกิจกรรมให้เกิดความร่วมมือมากยิ่งขึ้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ควรจัดกิจกรรมนำแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จเป็นแม่บท ส่วนด้านความ

ร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ตลอดถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ควรสร้างกิจกรรมให้เกิดความตื่นรู้ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวฯ จากแนวทางดังกล่าวจะส่งผลให้เครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานได้กับประชาคมอาเซียนมีความมั่นคงเข้มแข็งในอนาคต ในอีกประเด็นคือพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดขาดความรู้พื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จะมีวิธีใดปรับเปลี่ยนหรือสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ ตื่นตัว ตระหนักคุณค่าแห่งองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะพระสงฆ์คือมีคฤหบดีสำคัญที่มีพลังมากที่สุดภายในวัด และจากการลงภาคสนามพบพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์ ทำอย่างไรจะสร้างเครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ด้านนี้ได้ การค้นพบระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดสิรินธรารามภูพร้าว อำเภอสิริธร จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นคำตอบที่สำคัญเพราะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่นอกกรอบระบบทุนนิยม ทั้งนี้เพราะในยุคกระแสทุนนิยมครอบงำทำให้ทุกสิ่งเป็นเพียง “สินค้า” เปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตเป็นเงินตรา การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้รอดพ้นจากระบบธุรกิจเงินตราจึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับปัจจุบัน ดังนั้น การที่วัดสิรินธรารามภูพร้าวสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นไปยังจิตวิญญาณที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยไม่ให้มีการจำหน่ายสินค้า ไม่มีการเก็บค่าเข้าชม ไม่มีแม้แต่ตู้รับบริจาค ฯลฯ แต่ทางวัดจัดมัคคุเทศก์จิตอาสา จัดเครื่องดื่ม ของว่างเช่นขนมไอศกรีม เป็นต้น ไว้บริการแบบให้เปล่า จัดเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง ความจริงทรัพยากรการท่องเที่ยวในภูมิภาคอีสานใต้มีเป็นจำนวนมากในทุกมิติ ไม่แพ้ภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เพียงแต่การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น กระแสการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนหลักการสำคัญที่ว่า “ชุมชนมีความตระหนักและเห็นความจำเป็นในการเป็นเครือข่าย หาพันธมิตรแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในการทำงาน กำหนดเป้าหมาย วัดดูประสงค์ ยุทธศาสตร์ โครงสร้างการทำงาน แผนงาน กิจกรรม พัฒนาขีดความสามารถ ระบบสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผลร่วมกัน” นับเป็นทางออกสำคัญให้กับปัญหาความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้

กับประชาคมอาเซียน มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1) สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ในระดับอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ และมีการดำเนินการบ้างแล้วในบางพื้นที่ เช่น โครงการหนึ่งช่องสองแผ่นดิน มหกรรมสินค้าสัญจรความร่วมมือของชาติพันธุ์กุ่ม กิจกรรมกินปั้นเที่ยวสองแผ่นดินเป็น ในงานวิจัยมุ่งเน้นกลุ่มเครือข่ายทางศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเป็นหลัก ในลักษณะเครือข่ายแบบบูรณาการ ส่วนเครือข่ายระดับประเทศ ในงานวิจัยนี้หมายเอาความร่วมมือประเทศเพื่อนบ้าน 3 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ตามกรอบยุทธศาสตร์ของกรมการท่องเที่ยว และผู้วิจัยนำเอาการแบ่งเครือข่ายตามลักษณะภูมิศาสตร์มาเป็นกรอบตั้งประเด็นในการศึกษาค้นคว้าวิจัย คือ เครือข่ายในระดับชุมชน เครือข่ายระหว่างชุมชน และเครือข่ายระดับประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเกณฑ์ในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่ายว่า เครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ การแบ่งเครือข่ายเชิงพื้นที่จำแนกได้ 2 ลักษณะ (1) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ (2) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายป่าเขาสูง เป็นต้น เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้มากมาย ทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ลักษณะและโครงสร้างเครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรม ซึ่งอาจแบ่งได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2556: 57-59)

2) แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า ในระดับอาเซียน ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน ในระดับพื้นที่ การท่องเที่ยวระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนงบประมาณ และเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม พัฒนาบุคลากร ตลอดถึงให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT) อีสานใต้ ในระดับชุมชน ควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคี ร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในคู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ สอดคล้องกับ พระมหาสุทิพย์ อาภากรโ ในผลงานวิชาการเรื่อง เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ ความว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ได้กำหนดรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการสร้าง และตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนไว้ 3 แนวทางด้วยกันคือ “เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชนสู่การตลาด และเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ” ซึ่งในแต่ละเครือข่ายจะมีรูปแบบกระบวนการสร้างและพัฒนา และตัวอย่างกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม สามารถประยุกต์เครือข่ายทั้ง 3 รูปแบบมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของเครือข่ายได้ โดยเฉพาะเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการเหมาะที่จะนำมาเป็นแกนหลักในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างชุมชน (พระมหาสุทิพย์ อาภากรโ, 2547 : 46-47) และสอดคล้องกับสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาเครือข่าย (CBT) จำนวน 5 ยุทธศาสตร์ คือ “ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างคุณภาพทักษะและความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง บนฐานความพอเพียงและความรู้โดยเน้นองค์ความรู้และการพัฒนาบุคลากรสำหรับการท่องเที่ยว โดยชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรชุมชนสู่การเป็นสินค้าและบริการบนฐานอัตลักษณ์เอกลักษณ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่ต้นแบบเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับต่างๆ ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการบริหารจัดการการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลของความสุขของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากลไกการขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการ และการทำงานเชื่อมโยงเชิงเครือข่ายประชารัฐที่มีเอกภาพ มั่นคงและยั่งยืน และยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ในภูมิภาคอาเซียน” (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561: 5)

3) ในประเด็นเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดขาดความรู้พื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ผู้วิจัย มีความเห็นว่า ควรจะหาวิธีการหรือแนวทางสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ ตื่นตัว ตระหนักคุณค่าแห่งองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะพระสงฆ์คือมัคคุเทศก์สำคัญที่มีพลังมากที่สุดภายในวัด สิ่งที่ค้นพบจากการลงสังเกตภาคสนามพบพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์ จึงขึ้นอยู่กับว่าจะมีวิธีการอย่างไรนำกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความสนใจมีฐานความในด้านนี้มาพัฒนาให้มีคุณภาพมากขึ้น และสร้างบุคลากรทางศาสนาด้านการท่องเที่ยวให้มีปริมาณเพียงพอสามารถตอบสนองชุมชนได้ในประเด็นนี้ มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีส่วนงานครอบคลุมทุกพื้นที่ น่าจะเป็นทางออกต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว เพราะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาโดยตรงให้กับองค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนา อาจดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น จัดโครงการ/กิจกรรมอบรม หลักสูตรระยะสั้น บูรณาการกับการเรียนการสอน

4) แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมต้นแบบ นับเป็นส่วนสำคัญ การค้นพบระบบบริหารจัดการการเที่ยวของวัดสิรินธรารามภูพร้าว อำเภอสิริธร จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นคำตอบที่สำคัญเพราะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่นอกกรอบระบบทุนนิยม ทั้งนี้เพราะในยุคกระแสทุนนิยมครอบงำทำให้ทุกสิ่งเป็นเพียง “สินค้า” เปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตเป็นเงินตรา การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้รอดพ้นจากระบบธุรกิจเงินตราจึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับปัจจุบัน ดังนั้นการที่วัดสิรินธรารามภูพร้าวสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นไปยังจิตวิญญาณที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยไม่ให้มีการจำหน่ายสินค้า ไม่มีการเก็บค่าเข้าชม ไม่มีแม้แต่ผู้รับบริจาค ฯลฯ แต่ทางวัดจัดมัคคุเทศก์จิตอาสา จัดเครื่องดื่ม ของว่างเช่นขนม ไอศกรีม เป็นต้น ไว้บริการแบบให้เปล่า จัดเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง การชววัดที่มีการบริหารจัดการในแนวทางดังกล่าว อาจเป็นการดึงหลายๆ วัดที่กำลังหลงทางตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของธุรกิจทุนนิยมให้หันกลับมาทบทวนบทบาทสำคัญและฐานะแท้จริงของวัด

5) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในภูมิภาคอีสานใต้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีทรัพยากรเป็นจำนวนมากในทุกมิติ ไม่แพ้ภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เพียงแต่การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น กระแสการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนหลักการสำคัญที่ว่า “ชุมชนมีความตระหนักและเห็นความจำเป็นในการเป็นเครือข่าย หาพันธมิตรแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในการทำงาน

กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ โครงสร้างการทำงาน แผนงาน กิจกรรม พัฒนาขีดความสามารถ ระบบสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้สรุบบทเรียน ติดตามประเมินผลร่วมกัน” นับเป็นทางออกสำคัญให้กับปัญหาความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

จากแผนภูมิองค์ความรู้ สรุปได้ว่า ด้านสภาพของเครือข่ายในระดับอาเซียน ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน เป็นเครือข่ายที่เชื่อมประสานกัน โดยมียุทธศาสตร์เชื่อมโยงการท่องเที่ยว กีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน ด้านแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายในระดับอาเซียน ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน มีนโยบายที่เชื่อมโยงสภาพเครือข่ายแต่ละระดับ และ ด้านผลการวิเคราะห์การเสริมสร้าง

เสริมสร้างเครือข่ายในระดับอาเซียน ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน มีการรวมตัวกันและมีความเป็นอิสระต่อกัน แต่ละชุมชนมีการขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น มีการเรียนรู้และแชร์ประสบการณ์ร่วมกัน มีการร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ มีการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว ควรสร้างกิจกรรมให้เกิดความตื่นรู้ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อให้เครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมมีความมั่นคงเข้มแข็งในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมศิลปกร. (2550). **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปกร กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. **วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 4 (2), 31-32.
- กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และ ศรีนยา แสงลี้มสุวรรณ. (2555). **การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- นุชนารถ รัตนสุขชัย. (2554). กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. **บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม”** วันที่ 18-19 สิงหาคม 2554 ณ อาคารวชิราวุฒิมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร และคณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พิเศษฐ์ไทย ออฟเซต.
- ศรีศักดิ์ วลลิโกดม. (2546). **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สายชล ปัญญชิต และภูเบศ วณิชชานนท์. (2558). การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของภาคใต้ : การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 18 (18), 257.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา**. (8 มีนาคม 2561). แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

อย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2561- 2565. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2564
https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/secretary/news_view.php?nid=1481